γ) Átilla székhelye.

a) Előzmények.

Priskós út leírása hiányai a székhely kérdésben a történészek közt nagy nézet eltéréseket szültek. — Újabb adatok a hiányok pótlására nézve. — A gepida és avar fejedelmek székhelye Átilla városában volt. — Priskós követsége s az út, mielőtt hazánk határához vezetett volna, Nistől a Dunáig.

A székhely nevezetességére az az egyszerű és jóformán feledésbe merült hely tarthat számot, melynek történetéről igénytelen munkám szól. Az egykoru források és emlékek ide mutatnak annyi határozottsággal és összhangzással, a menynyivel egy oly régi történeti tény bizonyításánál bizvást meg lehet elégedni.

E kérdésben legfőbb tanu az egykoru Priskos történész, ki mint a II. Theodosios byzanczi császár részéről a hun királyhoz indított követség tagja, személyesen megfordult a székhelyen, utazását hosszadalmasan leírta s reánk hagyta.[1]

[1] Megjel. egyebek közt e műben: Corpus historiae Byzantinae, ex historia Gothica Prisci rhetoris et sophistae. I köt. — A ránk vonatkozó rész Szabó Károly fordításában az Új Magyar múzeumban 1855. IX. füz. 552. s köv. ll. és Dugonics fordításában, az Etelka I. kötetében (1791-diki kiadás 182. s köv. ll.).

Priskós azonban az útközben előfordult földrajzi pontokat a Dunától a székhelyig, igen hézagosan nevezte s jelölte meg: úgy hogy csupán az ő előadása után lehetetlen a székhelyre rátalálni, mert szavát lehet erre is, arra is magyarázni, a mint hogy jó lélekkel vallhatták azok, kik Átilla székhelyét keresték, s ezt imide-amoda helyezgették, egymástól távol és különböző irányokban eső helyekre, valamennyien jó lélekkel Priskost tanujoknak. Igy aztán oda jutottunk, hogy a hun király székhelyére igényt tartó helyek száma egész a nevetségig felszaporodott.

37. sz. II. Theodosius császár.[1]

Hogy a vélemények e szertelen elágazásának gát vettessék, más megbízható tanukra és bizonyítékokra is van szükség, a kiktől a székhelyre nézve közelebbi útbaigazítást nyerhetünk, a kiknek értesítései a nagy ingadozást megszüntessék, az által, hogy a kérdés megoldására újabb támpontokat szolgáltatnak.

E tanuk azt mondják, hogy a székhely a Tiszán túl feküdt, a hol később egy nagy föld sáncz készült.

Ugyanis Jornandes egykoru író arról értesít, hogy Ardarik gepida király, mikor a hunokat legyőzte, trónját Átilla székvárosába a tiszai síkságra tette át.[2] Jornandes tanuskodását e kér-

[1] A h.-m.-vásárh. régiségt. egykorú érme után rajzolva.

[2] Jornandes, De rebus Geticis L. fej.

désben minden habozás nélkül elfogadhatjuk, mert az ő atyja, mint az alán király irodeákja, még Átilla táborában szolgált s ő maga is az alánok közt töltvén ifjuságát,[1] felőle a jól értesültséget bízvást föltehetjük.

Baján avar khánról pedig az az adat maradt fen, hogy ő, mikor a gepidákat legyőzte, szintén az Átilla egykori székvárosában ütötte fel sátorfát,[2] úgy hogy, mint az egykoru szentgalleni szerzetes feljegyezte, az avarok magok is azzal tartották, hogy az ő khánjok Átilla székvárosa helyén lakik, mely a szerzetes idejében a központi királyi ringet képezte az avar erődítmények közt, hol a fejedelmi kincstár is állott,[3] a mely ring a Tiszán túl volt.[4] Ugyanezt állítja Theofilaktos Symocatta is, midőn az avarok elleni kelet-római hadjáratot a 600-ik évről leírja.[5] Az egykoru tanuk tehát a felől tesznek bizonyságot, hogy Átilla székhelyét az avarok egy nagy földsáncz-

[1] U. o.

[2] Thierry, Átilla II. 171. („Baján nagy vigan ütötte fel sátorát ott, hol 100 évvel azelőtt Átilla palotája emelkedett").

[3] Monachus S. Galli, Vita Caroli Magni II. 2.

[4] U. o. XXVII. („Pipinus, Hunnis trans Tizzan fluvium fugatis, eorumque regia, quae Ringus, a Longobardis autem campus vocatur, destructa, ad patrem venit" (Reuber, Script, med. aevi, Annales regum Francorum. Hannover 1619. 30. l.).

[5] Theofilaktos, a Corp. Hist. Byzant. czímű gyűjteményes munkában, velenczei 1729-diki kiadás III. 277.

czal maradandólag megjelölték az utókorra nézve. Ez a tiszántúli nagy sáncz pedig városunk határában fekszik.

Most már csak azt kell bebizonyítanunk, hogy Priskos út leírása a megnevezett írók ez állításával összhangban áll, vagyis az a homályosan és hézagosan leírt út, melyen ő a székhelyre érkezett, épen csak ide Vásárhelyre vezet, még pedig minden erőszakolás nélkül, az akkori eseményeknek és földrajzi viszonyoknak teljesen megfelelően.

Minthogy e bizonyítási eljáráshoz Priskos elbeszélésének ide vonatkozó részét egész terjedelmében és szószerint ismernünk és magyarázatokkal kisérnünk kell, nincs más hátra, minthogy ehhez fogjunk. Tájékozásul azonban még egyet-mást előre kell bocsátanunk.

A követség feje, Maksiminós, egy előkelő császári főember volt, kihez még Orestés és Edekón, Átillának Byzanczban időzött s épen haza készülő emberei is csatlakoztak. Ez utóbbiakat a császári miniszter, a nélkül, hogy erről a követség tagjai, Vigilás tolmács kivételével, valamit tudtak volna, útnak indulás előtt Átilla meggyilkolására titkon fölbérelte. Az úti társasághoz még byzanczi és hun kalauzok, biztonsági fedezet, lovak, málhás öszvérek, kocsik és szekerek tartoztak; mert bár a leírásban utóbbiakról nincsen szó, ezt mégis fel kell tennünk, nem levén valószinű, hogy előkelő, megélemedett koru s kényelemhez szokott byzanczi urak, oly roppant távolságot, a minő

Konstantinápoly és Átilla székhelye közt volt, nyári melegben, lóháton tettek volna meg. Az út magyarországi részéről egyébként világosan meg is van írva, hogy a vizen való átkeléshez szükséges csolnakokat és tutajokat szekéren hordozta a követség magával. A követség a nagy világvárosból megindulva Sardiké (Szófia) és Naissos (Nis) irányában haladt, vagyis a byzanczíak rendes közlekedési fővonalán, a világforgalmi nagy műúton. Most pedig átadjuk a szót magának Priskosnak, ki az útnak hazánk határához közeledő részét Nistől a Dunáig így beszéli el.[1]

„*Megérkezvén Naissosba, melyet az ellenség* (hunok) *feldult, a várost lakók nélkül találtuk, csak a templomok romjai közt találkozott néhány sinlő beteg s a folyótól* (Morava) *kissé távolabb, a tisztáson megszállván, — mert az egész part környéke tele volt a csatában elhullottak csontjaival.* (Átilla harczolt itt előző években a keleti császár emberei ellen.) *Másnap Agintheoshoz, az Illyriában levő hadosztályok vezéréhez mentünk. . . . Itt meghálván, a mint útunkat a naissosi hegyekről az Istros* (Duna) *folyam irányában folytatók, egy erdőséggel borított tájra bukkantunk, melynek sok tekervényes zuga és csavarulata volt, s melyben a nap föltetsztekor, midőn azt hittük, hogy nyugotra megyünk, a nap keltét velünk szemben pillantottuk meg, úgy hogy a táj fekvését nem ismerők felkiáltottak, mintha a nap ellenkezőleg járna s nem azon tájt jelölné, mint rendesen; pedig a táj szabálytalanságánál fogva, az út*

[1] Általában Szabó Károly fordítása szerint.

ezen része kelet felé nézett. Ezen nehezen járható táj után lapályra jutottunk, mely hasonlóan erdő volt. Itt a barbár révészek bennünket dereglyékbe vévén, melyeket kivágott és kivájt faderekakból készítnek, átszállítottak a folyón (a Moraván), *mely dereglyéket azonban nem a mi számunkra, hanem a barbár* (hun) *nép átszállítására készítettek, mely velünk útközben találkozott is, mintha Attelas vadászatra szándékoznék menni a rómaiak földére, pedig ezt a fejedelmi scytha háborura készülve tette, azon ürügy alatt, hogy nem adtak át neki minden szökevényt.*"

Nis a Dunától magának Átillának számítása szerint öt napi járásra feküdt. Onnét a rómaiak csinált útja a Morava folyó keleti oldalán vezetett észak felé, de mielőtt a Dunához érne, két felé ágazott s az egyik úton Viminaciumnál, a másikon Margumnál lehetett elérni a Dunát. Minthogy Priskos még mielőtt a dunai átkelésről szólna, a lapályos, erdős vidéken egy folyón való átmenetelről szól: nyilván vagyon, hogy a követség a Morava nyugoti partján haladt s ez úton Margum (ma Kulics, Szendrő mellett) felé tartott. Ez abban az időben erődített város volt nagy forgalmú révvel, mert a városban hunok és rómaiak közösen szoktak vásárt tartani. A Duna itt igen széles,[1] mert túlfelől nagy ártere is van, mely tavaszszal elöntve szokott lenni. Ez ártérbe Kubinnál egy keskeny földnyelv nyúlik be, miért is biztosra vehetjük, hogy

[1] Egy tudósítás a XV. századból Báránynál, Torontálm. hajdan. Függelék 16., 17. l.

a másik partról érkezők s Priskos-ék is itt kötöttek ki, a mint ezt Pray, Sinay, Salamon,[1] Szabó Károly[2] állítják és Révész[3] is valószinűnek tartja, bár utóbbi a moravai átkelést nem ismeri el.

---

b) A követséget Átilla magához rendeli.

(Első nap).

„*Miután az Istroson átkeltünk*, így folytatja Priskos *s a barbárokkal mintegy 70 stadiont mentünk, egy térségen megállapodnunk parancsoltak, hogy az Edekon emberei Attelasnak jövetelünk felől jelentést tehessenek s velünk maradván a bennünket kalauzoló barbárok is, a mint est-ebédhez fognánk, lódobogást hallunk felénk közelgeni. S csakugyan két scytha* (hun) *fiú jött hozzánk azon parancscsal, hogy menjünk Attelashoz. Miután mi őket estebédre hivánk, leszállván lovaikról jól lakoztak*“.

A dunai átkelés után tehát csakhamar kétfelé szakadt a követség. A hun követek nevezetesen elválva a byzanciaktól Átillához siettek, azért, hogy ezt az ellene szőtt gyilkossági ármányról értesitsék, a byzancziak pedig a térségen hátra maradtak. A 70 stadion alatt $1^3/_4$ német (bécsi) mértföld vagyis mintegy 13 km.-nyi távol-

[1] Századok, 1881. 39.

[2] Thierry Átillája fordításában.

[3] Révész Imre, Etel laka.